
**Υποστήριξη της συμπεριληπτικής
εκπαίδευσης μέσω διαθεματικών
εκπαιδευτικών προγραμμάτων: τι
διδάγματα αποκομίσαμε και πώς θα
προχωρήσουμε**

Συγγραφείς: Candice Astorino, Chiara Saponaro

Επιμελήτρια: Βασιλική Κατσομάλιαρη

Η παρούσα έκδοση γράφτηκε και δημοσιεύτηκε ως μέρος του έργου Erasmus+ «Supporting Inclusion and Diversity in Teaching (SIDiT)»

Εταίροι του έργου

Δήλωση αποποίησης ευθύνης: Το έργο «Supporting Inclusion and Diversity in Teaching (SIDiT)» συγχρηματοδοτείται από το πρόγραμμα Erasmus+ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Βασική Δράση 2) και το Ινστιτούτο Goethe. Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην παραγωγή της παρούσας έκδοσης δεν σημαίνει και έγκριση του περιεχομένου της, το οποίο αντανακλά μόνο τις απόψεις των συγγραφέων· επίσης η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για τη χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα.

Υποστήριξη της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης μέσω διαθεματικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων: τι διδάγματα αποκομίσαμε και πώς θα προχωρήσουμε

Περίληψη

Στις σχολικές τάξεις σε όλη την Ευρώπη που χαρακτηρίζονται από όλο και μεγαλύτερη διαφορετικότητα, με μαθητές από κάθε κοινωνικοοικονομικό, γλωσσικό και πολιτιστικό υπόβαθρο, η αποτελεσματική πρόσβαση στην ποιοτική συμπεριληπτική εκπαίδευση είναι ζωτικής σημασίας. Η συμπερίληψη στις σχολικές αίθουσες συνιστά ένα κρίσιμο πρώτο βήμα για τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς ώστε να αποκτήσουν τη νοοτροπία και τις ικανότητες που θα χρειαστούν για να γίνουν ενεργοί πολίτες και να χτίσουν δικαιότερες και πιο ανθεκτικές κοινωνίες. Στόχος της πρωτοβουλίας Erasmus+ με τίτλο «Supporting Inclusion and Diversity in Teaching» (SIDiT) είναι να παρέχει υποστήριξη στη συμπεριληπτική εκπαίδευση, εστιάζοντας στην ανάπτυξη εγκάρσιων δεξιοτήτων από εκπαιδευτικούς και μαθητές και εξοπλίζοντας τους εκπαιδευτικούς με σχετικούς πόρους, δεξιότητες και ευκαιρίες κατάρτισης. Μετά από τρία χρόνια πιλοτικής εφαρμογής σε δύο σχολεία στο Βέλγιο, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα και ο αντίκτυπος του έργου στην παρούσα έκδοση, μαζί με προτάσεις και μια έκκληση για δράση με σκοπό τη βελτίωση της πρόσβασης στη συμπεριληπτική εκπαίδευση στην Ευρώπη.

Περιεχόμενο

Κεφάλαιο 1: Μια πρωτοβουλία για την υποστήριξη της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης	4
Κεφάλαιο 2: Πληροφορίες για τη μέθοδο.....	5
Κεφάλαιο 3: Οι ευρωπαϊκές πολιτικές και πρωτοβουλίες για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση	5
Κεφάλαιο 4: Επιτεύγματα του έργου	6
Κεφάλαιο 5: Ο αντίκτυπος και οι προκλήσεις μιας πιο συμπεριληπτικής σχολικής τάξης	8
Κεφάλαιο 6: Προτάσεις για το μέλλον	10
Παράρτημα 1: Πλαίσιο Συμπεριληπτικών Ικανοτήτων	12
Παράρτημα 2: Δευτερογενής (βιβλιογραφική) έρευνα	18
Βιβλιογραφία	20

Κεφάλαιο 1: Μια πρωτοβουλία για την υποστήριξη της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης

«Συμπερίληψη δεν σημαίνει να φέρνουμε τους ανθρώπους σε κάτι που ήδη υπάρχει, αλλά να δημιουργούμε έναν νέο χώρο, έναν καλύτερο χώρο για όλους».

George Dei, Καναδός Εκπαιδευτικός

Η συμπεριληπτική εκπαίδευση είναι η διαδικασία ενίσχυσης της ικανότητας του εκπαιδευτικού συστήματος να επικοινωνεί με όλους τους μαθητές (UNESCO, 2017).

Διαφορετικότητα είναι οι διαφορές των ανθρώπων ως προς τη φυλή, την εθνικότητα, το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τη γλώσσα, τον πολιτισμό, τη θρησκεία, τη νοητική και σωματική ικανότητα, την κοινωνική τάξη και τη μεταναστευτική κατηγορία στην οποία ανήκει (UNESCO, 2017).

Σε αυτό το πλαίσιο δημιουργήθηκε το έργο Erasmus+ «Supporting Inclusion and Diversity in Teaching» (SIDiT) με σκοπό να προσφέρει πόρους και ευκαιρίες κατάρτισης στους εκπαιδευτικούς για να υιοθετήσουν μια πιο συμπεριληπτική μέθοδο διδασκαλίας. Στόχος του προγράμματος είναι να βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς να αναπτύξουν εγκάρσιες ικανότητες και να διασφαλίσει τη συμπερίληψη όλων των μαθητών —συμπεριλαμβανομένων των παιδιών μεταναστών, ανεξαρτήτως πολιτιστικού, κοινωνικοοικονομικού, θρησκευτικού και γλωσσικού υπόβαθρου ή των ικανοτήτων τους— στις δραστηριότητες της σχολικής τάξης. Το έργο SIDiT συγκεντρώνει εταίρους από την Ελλάδα, το Βέλγιο, την Ιταλία, την Ιρλανδία και την Κροατία, μια δυναμική και φιλόδοξη σύμπραξη που ανοίγει τον δρόμο προς μια πιο συμπεριληπτική σχολική τάξη. Παράλληλα με την παροχή ικανοτήτων και πόρων στους εκπαιδευτικούς, οι εταίροι του έργου ανέπτυξαν πλάνα μαθημάτων, που αποτέλεσαν τον ακρογωνιαίο λίθο της πιλοτικής δοκιμής που πραγματοποιήθηκε στα σχολεία.

Στόχος της παρούσας έκδοσης είναι να παρέχει μια επισκόπηση των υαρχουσών πολιτικών για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση (με εστίαση στην πολιτιστική διαφορετικότητα) σε ευρωπαϊκό επίπεδο, να αναδείξει τα επιτεύγματα του έργου σε αυτόν τον τομέα, όπως και να διατυπώσει σκέψεις με βάση τα διδάγματα που αποκομίστηκαν καθ' όλη τη διάρκεια της τριετούς πιλοτικής εφαρμογής. Στόχος είναι επίσης να κοιτάξουμε στο μέλλον, με το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Συμπεριληπτικών Ικανοτήτων, και παρουσιάζοντας συστάσεις πολιτικής με πρόσκληση σε δράση — φέροντας την εμπειρία που αποκομίσαμε μέσω της υλοποίησης του έργου που πρόσφερε γόνιμο έδαφος για το μέλλον— να υποστηρίξουμε συστημικές αλλαγές στον τομέα της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης.

Κεφάλαιο 2: Σχετικά με τη μέθοδο

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για την εξαγωγή των βασικών συμπερασμάτων του έργου, όπως και για τη σύνταξη των συστάσεων πολιτικής που παρουσιάζονται στην παρούσα έκδοση, προκύπτει από την εφαρμογή ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων.

1. Οι **ετήσιες αξιολογήσεις** στα σχολεία, που διεξήχθησαν από το Πανεπιστήμιο Αθηνών με την υποστήριξη του Ινστιτούτου Goethe και του οργανισμού Bantani Education, συνιστούν μια σημαντική βάση δεδομένων, με ερευνητικά ερωτήματα που απαντώνται από εκπαιδευτικούς και μαθητές σχετικά με το κατά πόσον το έργο SIDiT πέτυχε τους στόχους του όπως και το ποσοστό επιτυχίας του. Οι συμμετέχοντες μοιράστηκαν τις απόψεις τους για τη μεθοδολογία, το περιεχόμενο των μαθημάτων, τις ικανότητες που αναπτύχθηκαν και τη συμπερίληψη στη σχολική τάξη.
2. Παράλληλα με τις ετήσιες αξιολογήσεις, διεξήχθησαν και **ημιδομημένες συνεντεύξεις** με ένα δείγμα μαθητών και καθηγητών για να συγκεντρωθούν μαρτυρίες, αναφορές και ποιοτικά δεδομένα σχετικά με την εφαρμογή της μεθοδολογίας του SIDiT και την υλοποίηση των μαθημάτων.
3. Προς επίρρωση των τεκμηριωμένων συστάσεων πολιτικής διεξήχθη **έρευνα** με όλους τους εκπαιδευτικούς και διευθυντές των σχολείων, μέσω της οποίας μοιράστηκαν ανώνυμα τη γνώμη τους για τον αντίκτυπο, θετικό ή αρνητικό, και για τις προκλήσεις που αντιμετώπισαν κατά την υλοποίηση του προγράμματος.

Κεφάλαιο 3: Ευρωπαϊκές πολιτικές και πρωτοβουλίες για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση

Οι διεθνείς και ευρωπαϊκοί θεσμοί έχουν δρομολογήσει τα τελευταία χρόνια αρκετές πρωτοβουλίες προς υποστήριξη της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης, που παρουσιάζονται συνοπτικά σε αυτό το κεφάλαιο. Τα παραδοτέα του έργου SIDiT, συμπεριλαμβανομένου του Πλαισίου Συμπεριληπτικών Ικανοτήτων που παρουσιάζονται στο [Παράρτημα 1](#) είναι ευθυγραμμισμένα με τις προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης και υποστηρίζουν την ανάπτυξη ικανοτήτων που προάγουν τη συμπερίληψη στα σχολεία.

- Σε διεθνές επίπεδο, η UNESCO υποστηρίζει ενεργά τη συμπεριληπτική εκπαίδευση και έχει δημοσιεύσει το *Guide for ensuring inclusion and equity in education* (Οδηγός για τη διασφάλιση της συμπερίληψης και της ισότητας στην

παιδεία) (2017)¹. Ο εν λόγω οδηγός έχει ως στόχο να βοηθήσει τις χώρες να εντάξουν τη συμπερίληψη και την ισότητα στην εκπαιδευτική τους πολιτική.

- Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ο *Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων*² ορίζει 20 βασικές αρχές και δικαιώματα προς υποστήριξη μιας δίκαιης και εύρυθμης αγοράς εργασίας. Ο Πυλώνας 1 «Εκπαίδευση, κατάρτιση και διά βίου μάθηση, ο Πυλώνας 3 «Ίσες ευκαιρίες» και ο Πυλώνας 17 «Άτομα με αναπηρίες» στοχεύουν άμεσα στη συμπερίληψη, στη διαφορετικότητα και στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που έχουν να κάνουν με την ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση. Μετά από αυτές τις πρωτοβουλίες σε επίπεδο πολιτικής, εγκρίθηκε το 2017 η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης³ με στόχο την προαγωγή της συνεργασίας μεταξύ κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ώστε να οικοδομήσουν πιο ανθεκτικά και συμπεριληπτικά εθνικά συστήματα παιδείας και κατάρτισης.
- Η Σύσταση του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2018⁴ (2018/C 195/01) για την *«προώθηση των κοινών αξιών, της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς και της ευρωπαϊκής διάστασης της διδασκαλίας»* υπογραμμίζει τη σημασία των μέσων χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως το Erasmus+, για τη διασφάλιση αποτελεσματικής και ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτική συμπεριληπτική εκπαίδευση για όλους τους μαθητές, όπως και τον ουσιαστικό ρόλο των κρατών μελών να συνδράμουν στην παροχή συμπεριληπτικής εκπαίδευσης. Η Πολιτική του Συμβουλίου της Ευρώπης για τους Νέους⁵ συνιστά επίσης την κινητήριο δύναμη πίσω από την ανάπτυξη πολιτικών για τους νέους, με προγράμματα για τους νέους που δημιουργούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για μάθηση, ευκαιρίες και εμπειρίες, ώστε να μπορέσουν οι νέοι άνθρωποι να ενταχθούν στην κοινωνία και να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο σε αυτή.

¹ Διαθέσιμο online στο: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254>

² Διαθέσιμο online στο: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1568&langId=en>

³ Διαθέσιμο online στο: <https://education.ec.europa.eu/>

⁴ Διαθέσιμο online στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0607%2801%29>

⁵ Διαθέσιμο online στο: <https://www.coe.int/en/web/youth/about-youth-policy>

Κεφάλαιο 4: Επιτεύγματα του έργου

Πιλοτική εφαρμογή στα σχολεία

Κατά τα σχολικά έτη 2020-2021 και 2021-2022, πάνω από 600 μαθητές συμμετείχαν στα μαθήματα του SIDiT. Οι περισσότεροι από αυτούς (73% το 2020-2021 και 86% το 2021-2022) ανήκουν σε μια κατηγορία ενδιαφέροντος του SIDiT, π.χ. μετανάστες, πρόσφυγες, μαθητές με διαφορετικό γλωσσικό/ πολιτιστικό/ κοινωνικοοικονομικό/ θρησκευτικό/ εθνικό υπόβαθρο, μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Ο τρίτος χρόνος εφαρμογής διεξάγεται τη σχολική χρονιά 2022-2023.

Τα μαθήματα του SIDiT θίγουν θέματα ταυτότητας, κουλτούρας, θρησκείας, πάλης κατά του ρατσισμού και κοινωνικής δικαιοσύνης, και παρακινούν τους μαθητές να εργαστούν —μεταξύ άλλων— πάνω σε θέματα οικογένειας, κοινότητας, σεβασμού, δικαιωμάτων, πεποιθήσεων, δικαιοσύνης, διακρίσεων, εκφοβισμού, πίεσης των συνομηλίκων, διαφορετικότητας, ανοχής, αξιών, ατομικών πράξεων, ευθύνης για τον εαυτό μας και τους άλλους. Οι μαθητές εξετάζουν με κριτική ματιά τα θέματα με εργασίες που έχουν στο επίκεντρο τον μαθητή και βασίζονται σε συνεργατικά έργα, οι οποίες αναπτύσσουν τις εγκάρσιες και επιχειρηματικές τους ικανότητες, όπως η προσωπική ευθύνη, η κοινωνική ευθύνη, η επικοινωνία, η δημιουργική και κριτική σκέψη, η ενεργή μάθηση, η ικανότητα επίλυσης προβλημάτων και λήψης αποφάσεων. Η χρήση ψηφιακών εργαλείων στη σχολική τάξη, όπως τα τάμπλετ, αποτελεί βασικό στοιχείο των μαθημάτων και αποσκοπεί κυρίως στην ενίσχυση των ψηφιακών ικανοτήτων και των δεξιοτήτων που σχετίζονται με τα μέσα επικοινωνίας.

Τα μαθήματα παραδόθηκαν από δασκάλους στα δημοτικά σχολεία Unescoschool και Toverfluit στις Βρυξέλλες στο Βέλγιο και τα ανέπτυξαν λέκτορες από το Ινστιτούτο εκπαίδευσης Marino Institute of Education στο Δουβλίνο, Ιρλανδία. Προς υποστήριξη των δασκάλων και των μαθητών σε αυτή την πιλοτική φάση δημοσιεύτηκαν δύο σημαντικά παραδοτέα:

1. Ένα Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα για Δασκάλους που βελτιώνει την ικανότητα των δασκάλων να εφαρμόσουν αποτελεσματική, καινοτόμα και συμπεριληπτική διδασκαλία στην τάξη. Είναι ένα διαδραστικό, διαδικτυακό ευέλικτο πρόγραμμα που επιτρέπει στους δασκάλους του δημοτικού να αποκτήσουν εκπαιδευτικές δεξιότητες που αξιοποιούν τα ατομικά δυνατά σημεία και τη συμβολή των μαθητών, εμπλουτίζοντας τη μαθησιακή εμπειρία και προσδίδοντάς της μεγαλύτερη ποικιλομορφία για όλους.
2. Μια Μεθοδολογία που παρακινεί τα σχολεία να εντάξουν στο πρόγραμμα σπουδών εργασίες με επίκεντρο τον μαθητή που σχετίζονται με τη διδακτέα ύλη και προσφέρουν

στους δασκάλους την ευκαιρία να εξετάσουν τις συμπεριληπτικές πρακτικές, όπως και παραδείγματα καλών πρακτικών από τις άλλες χώρες εταίρους του έργου. Παρέχεται με την πρακτική μορφή εργαλειοθήκης⁶ ένα εγχειρίδιο με παραδείγματα μαθημάτων που προωθούν τη μάθηση και τη συμπερίληψη κι είναι εύκολο να χρησιμοποιήσει ο εκπαιδευτικός στην τάξη.

Κατάρτιση δασκάλων

Παράλληλα με την πιλοτική φάση, οι δάσκαλοι που υλοποιούν μαθήματα SIDiT συμμετείχαν σε ένα πρόγραμμα επιμόρφωσης στη Ματέρα της Ιταλίας. Κατά τη διάρκεια της εβδομάδας κατάρτισης των δασκάλων στην Ιταλία τον Σεπτέμβριο του 2022, συμμετέχοντες από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, μαζί με δασκάλους που έχουν έδρα τη Ματέρα, εξερεύνησαν τη διδακτική μεθοδολογία του SIDiT με βάση τις αρχές της συμπεριληπτικής και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Δάσκαλοι, εκπαιδευτικοί και επαγγελματίες που εργάζονται στα σχολεία εργάστηκαν μαζί σε ένα πολυπολιτισμικό πλαίσιο για να αποκτήσουν νέες δεξιότητες και να ενσωματώσουν στη διδασκαλία τους διάφορα πλάνα μαθημάτων που προσφέρονται από το έργο. Κατά τη διάρκεια της εβδομάδας επιμόρφωσης οι συμμετέχοντες εμπνεύστηκαν από τις εποικοδομητικές ανταλλαγές απόψεων, τις πρακτικές ασκήσεις και τις βέλτιστες πρακτικές που μοιράστηκαν μεταξύ τους. Για παράδειγμα, η δημιουργία μιας μάνταλας (ενός ιερού κύκλου) της φύσης ήταν ένα από τα μαθήματα που προτάθηκαν για την ανάδειξη της αξίας του φυσικού περιβάλλοντος και της σημασίας της αυτοέκφρασης και της έκφρασης των προσωπικών αξιών.

«Η αναζήτηση κάποιου πράγματος στη φύση με την απεικόνισή της σε μια συλλογική πράξη, όπως η από κοινού δημιουργία μιας μάνταλας της φύσης, ήταν για μένα ένας τρόπος να μας επαναφέρω σε μια ουσιαστική αρχέγονη ενότητα». - Στεφανία, δασκάλα και συμμετέχουσα του εκπαιδευτικού προγράμματος

Ο γενικός σκοπός της εκπαίδευσης ήταν:

- Η υλοποίηση μαθημάτων με τη μεθοδολογία του SIDiT από διαφορετικές ομάδες συμμετεχόντων.
- Η ολοκλήρωση του προγράμματος επιμόρφωσης με την ανατροφοδότηση των

⁶ Το εγχειρίδιο για δασκάλους είναι διαθέσιμο online στο https://www.siditproject.eu/files/ugd/74f199_92c23e59e08d47d788edf2c2851be7fe.pdf

συμμετεχόντων.

- Η κατάρτιση των συμμετεχόντων ώστε να εντάξουν τη μεθοδολογία στα εκπαιδευτικά τους ιδρύματα με σκοπό την ανάπτυξη των εγκάρσιων ικανοτήτων των παιδιών (ψηφιακός γραμματισμός, απόκτηση γνώσεων στα μέσα επικοινωνίας και επιχειρηματικές δεξιότητες) σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πλαίσια βασικών ικανοτήτων EntreComp⁷ και DigComp⁸
- Η διεύρυνση των ευκαιριών για δασκάλους και εκπαιδευτικούς, επιτρέποντάς τους να χρησιμοποιήσουν καινοτόμες μεθοδολογίες και εργαλεία, όπως μάθηση βάσει σχεδιασμού, ένταξη της Ολοκληρωμένης Εκμάθησης Περιεχομένου και Γλώσσας⁹ (CLIL) και οι αρχές του Καθολικού Σχεδιασμού για τη Μάθηση¹⁰ (UDL).

Κεφάλαιο 5: Ο αντίκτυπος και οι προκλήσεις μιας πιο συμπεριληπτικής τάξης

Κατά την υλοποίηση του έργου, διεξήχθησαν ετήσιες αξιολογήσεις με έρευνες και συνεντεύξεις πριν και μετά την εφαρμογή της μεθοδολογίας, με την καθοδήγηση του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τα κύρια αποτελέσματα των ποσοτικών και ποιοτικών αξιολογήσεων επισημαίνονται σε αυτό το κεφάλαιο. Με την αξιολόγηση του έργου οι εταίροι απέκτησαν σαφή εικόνα του αντίκτυπου που είχε η νέα μεθοδολογία διδασκαλίας τόσο στους μαθητές όσο και στους δασκάλους.

Η μεθοδολογία SIDiT αποδείχθηκε πως επηρέασε σημαντικά τόσο τους μαθητές όσο και τους δασκάλους, και το 2021 **το 80% των δασκάλων και το 79% των μαθητών δήλωσαν ότι ήθελαν να εφαρμόσουν το έργο SIDiT και τον επόμενο χρόνο**. Η αξιολόγηση έδειξε πως οι μαθητές ανέπτυξαν περαιτέρω την ικανότητά τους να αλληλεπιδρούν και να επικοινωνούν μεταξύ τους, ενώ παράλληλα ανέπτυξαν και τις δεξιότητές τους και τόνωσαν την αυτοπεποίθησή τους. Οι δάσκαλοι είδαν τους μαθητές να ανοίγονται και να νιώθουν άνετα να συμμετέχουν σε συζητήσεις για ευαίσθητα θέματα, κάτι που είχε ενεργοποιηθεί μέσω των μαθημάτων SIDiT. Τόσο οι δάσκαλοι όσο και οι μαθητές είχαν την ευκαιρία να εμβαθύνουν σε ορισμένα θέματα, αφιερώνοντας χρόνο στην ενδυνάμωση της μεταξύ τους συζήτησης και συνεργασίας, και προσέφεραν τη δυνατότητα στους μαθητές να εκφραστούν. Με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων κατά την παράδοση των μαθημάτων SIDiT **οι μαθητές**

⁷ Bacigalupo M, Kampylis P, Punie Y and Van Den Brande L. EntreComp: Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Επιχειρηματικών Ικανοτήτων. EUR 27939 EN. Λουξεμβούργο (Λουξεμβούργο): Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2016. JRC101581

⁸ Vuorikari, R., Kluzer, S. and Punie, Y., DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens - With new examples of knowledge, skills and attitudes (Το Πλαίσιο Ψηφιακών Ικανοτήτων για τους Πολίτες - Με νέα παραδείγματα γνώσεων, δεξιοτήτων και προσεγγίσεων), EUR 31006 EN, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, 2022, ISBN 978-92-76-48883-5, doi:10.2760/490274, JRC128415.

⁹ Διαθέσιμο online στο: <https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/educational-policies-practices/articles/content-and-language>

¹⁰ Διαθέσιμο online μέσω του: <https://udlguidelines.cast.org/>

βελτίωσαν τον ψηφιακό γραμματισμό τους κατά 26%¹¹.

Ήταν ένα επιτυχές ταξίδι μάθησης αφού και οι δάσκαλοι **ενίσχυσαν το προφίλ τους** εφαρμόζοντας μια καινοτόμα μεθοδολογία στη διδασκαλία τους, που τους επιτρέπει να δημιουργούν συμπεριληπτικές δραστηριότητες για μαθητές με διαφορετικό υπόβαθρο και τους τόνωσε την εμπιστοσύνη τους στη χρήση ψηφιακών μέσων κατά την παράδοση των μαθημάτων τους. Στην έρευνα που διεξήχθη μετά την εφαρμογή της μεθοδολογίας, διαπιστώθηκε ότι οι δάσκαλοι ήταν **περισσότερο πρόθυμοι να υιοθετήσουν καινοτόμες πρακτικές** στη διδασκαλία τους (**92% έναντι του 81% που είχε καταγραφεί στην έρευνα που διεξήχθη πριν από την εφαρμογή της μεθοδολογίας**).

«Χάρηκα που άρχισα να μαθαίνω καλύτερα για τις διαφορετικές κουλτούρες και γλώσσες μέσα στη σχολική αίθουσα και που διαπίστωσα ότι μπορεί να μην είμαστε όλοι ίδιοι αλλά παραμένουμε ίσοι» - *Μαθητής για το SIDiT*

Η μεθοδολογία του SIDiT έχει αποδειχθεί ότι έχει αντίκτυπο στα σχολεία στα οποία πραγματοποιήθηκε η πιλοτική εφαρμογή. Πράγματι, έδωσε ώθηση στη συμπερίληψη μέσα στις σχολικές αίθουσες ενώ ενίσχυσε τις ψηφιακές δεξιότητες των μαθητών και των εκπαιδευτικών και έχει προσφέρει γεγονότα, μαρτυρίες και την ευκαιρία προβληματισμού για την τρέχουσα κατάσταση της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης στις σχολικές αίθουσες.

Τα συμπεράσματα της σύμπραξης είναι επίκαιρα όσον αφορά τις ανάγκες των εκπαιδευτικών συστημάτων προκειμένου όχι μόνο να διευκολυνθεί η υλοποίηση καινοτόμων έργων όπως το SIDiT αλλά και να καλλιεργηθούν μόνιμες αλλαγές για ενίσχυση της συμπερίληψης στις σχολικές αίθουσες. Ενώ προσφέρονται ευκαιρίες σε σχολεία και ιδρύματα να υποβάλουν αίτηση για υποστήριξη ή/και επιχορήγηση ώστε να αντιμετωπίσουν ζητήματα όπως ο εκφοβισμός στα σχολεία, είναι αναγκαίο να υποστηριχθούν οι μεταρρυθμίσεις, μεταξύ άλλων με την αύξηση της κρατικής χρηματοδότησης στον τομέα της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης. Τα σχολεία έχουν επισημάνει την έλλειψη καλής δομής σε σχέση με τις πολιτικές συμπεριληπτικής εκπαίδευσης, έλλειψη που κατέληξε, σε αυτή την περίπτωση, σε μια δύσκολη προσαρμογή του περιεχομένου της μεθοδολογίας του SIDiT στο πρόγραμμα σπουδών και των στόχων που έχουν θέσει οι εθνικές κυβερνήσεις.

Όσον αφορά τις προκλήσεις στην εφαρμογή της μεθοδολογίας, οι εκπαιδευτικοί έχουν θέσει ορισμένους προβληματισμούς σχετικά με την ικανότητα των εκπαιδευτικών να

---

¹¹ Σύγκριση των δεξιοτήτων ψηφιακού γραμματισμού των μαθητών πριν (60%) και μετά (86%) την υλοποίηση του SIDiT στην αξιολόγηση του 2021.

καθοδηγούν τις συζητήσεις και τον διάλογο για ευαίσθητα θέματα, επειδή χρειάζεται να είναι προετοιμασμένοι να χειριστούν δύσκολες ερωτήσεις και τις συναισθηματικές αντιδράσεις των μαθητών και των συναδέλφων τους. Προκλήσεις επίσης μπορούν να προκύψουν από την εφαρμογή νέων μεθόδων και την ενίσχυση των συζητήσεων και της ομαδικής εργασίας στη σχολική αίθουσα όπου προγραμματίζεται ολόκληρη η σχολική χρονιά. Η πανδημία Covid-19 επέτεινε αυτό το γεγονός. Για παράδειγμα, αναφέρθηκε συχνά η έλλειψη χρόνου για την προετοιμασία των μαθημάτων καθώς και η έλλειψη χρόνου για την παράδοση των μαθημάτων και την αναφορά των αποτελεσμάτων των εκπαιδευτικών συνεδριών. Ορισμένα μαθήματα συντομεύτηκαν ή χωρίστηκαν στα δύο για να προσαρμοστούν σε ένα ιδιαίτερα αυστηρό χρονοδιάγραμμα. Επίσης, οι μαθητές ένιωθαν την έλλειψη χρόνου στα μαθήματα και μοιράστηκαν αυτό το στοιχείο στη διαδικασία αξιολόγησης.

«Μερικές φορές δεν υπήρχε αρκετός χρόνος, θα μου άρεσε να μιλήσω περισσότερο για τα θέματα που έβρισκα ενδιαφέροντα» - *Μαθητής για το SIDiT*

Κεφάλαιο 6: Μελλοντικές κινήσεις

Στο πλαίσιο του έργου SIDiT έχουν δημιουργηθεί και τεθεί σε εφαρμογή μια καινοτόμα μεθοδολογία διδασκαλίας, διδακτικό υλικό και ένα ευρωπαϊκό κοινό πλαίσιο συμπεριληπτικών ικανοτήτων που μπορούν να προσαρμόζονται στα προγράμματα σπουδών διαφορετικών εθνικών πλαισίων και να μεταφέρονται στα διαφορετικά σχολικά μαθήματα. Το υλικό έχει τη δυνατότητα προσαρμογής στις ανάγκες των εκπαιδευτικών και των μαθητών σε διαφορετικά εκπαιδευτικά επίπεδα, όπως η δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η επαγγελματική και η ανώτερη εκπαίδευση. Θα μπορούσε επίσης να χρησιμοποιηθεί από τους εκπαιδευτικούς και άλλους επαγγελματίες που εργάζονται στη συμπεριληπτική εκπαίδευση εκτός των τομέων της επίσημης τυπικής εκπαίδευσης, σε ένα πλαίσιο μη τυπικής εκπαίδευσης και σε κοινωνικομορφωτικές δραστηριότητες για τους νέους. Είναι σημαντικό τα σχολεία να εργάζονται με διαθεματικά εκπαιδευτικά προγράμματα που εφαρμόζονται σε διαφορετικά μαθήματα, με χρήση νέων τεχνολογιών, για τη στήριξη της ανάπτυξης της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης και του ψηφιακού γραμματισμού. Το SIDiT μπορεί να χρησιμεύσει ως παράδειγμα στα σχολεία, ώστε να εφαρμόσουν παρόμοια διαθεματικά εκπαιδευτικά προγράμματα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλους τους εκπαιδευτικούς ή εκπαιδευτές που επιθυμούν να επικεντρωθούν στην ανάπτυξη των εγκάρσιων ικανοτήτων των μαθητών τους, προκειμένου να διευκολυνθεί η ένταξή τους στην κοινωνία.

Προκειμένου να υποστηρίξει τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές στην ανάπτυξη συμπεριληπτικών ικανοτήτων, το έργο SIDiT έχει αναπτύξει ένα Πλαίσιο Συμπεριληπτικών Ικανοτήτων που μπορεί να χρησιμεύσει ως γενικό υπόδειγμα αναφοράς για τον σχεδιασμό μαθησιακών ευκαιριών και εργαλείων αυτοαξιολόγησης. Το Πλαίσιο βασίζεται σε ενδεδειγμένη δευτερογενή (βιβλιογραφική) έρευνα, στην ανάλυση υφιστάμενων πολιτικών, στα ευρωπαϊκά πλαίσια ικανοτήτων και σε υποστηρικτικά επίσημα έγγραφα για την κοινωνική ένταξη και τη συμπεριληπτική εκπαίδευση από τις χώρες εταίρους. Στόχος ήταν να διαμορφωθεί ένα πρακτικό, προσαρμόσιμο και συγκεκριμένο πλαίσιο ικανοτήτων για τη στήριξη προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης. Συνολικά εννέα ικανότητες έχουν προσδιοριστεί και θα χρησιμεύσουν ως βάση για τον σχεδιασμό ευκαιριών μάθησης που αποσκοπούν στην ανάπτυξη συμπεριληπτικών ικανοτήτων μεταξύ εκπαιδευτικών και εκπαιδευόμενων εκπαιδευτικών. Το πλαίσιο παρουσιάζεται στο [Παράρτημα 1](#) της παρούσας έκδοσης.

Πρόσκληση σε δράση

Αντλώντας στοιχεία από την αξιολόγηση που πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια των ετών πιλοτικής εφαρμογής στα σχολεία, καθώς και από την έρευνα που διεξήχθη από τη σύμπραξη, τα ακόλουθα σημεία αποτελούν την πρόσκληση σε δράση για τους επαγγελματίες, τα ιδρύματα και τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής.

- **Ανάπτυξη πολιτικών και πλαισίων για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση** σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, για να δοθεί καλύτερη δομή στα σχολεία ώστε να εφαρμόσουν καινοτόμες μεθοδολογίες, χρησιμοποιώντας ευρωπαϊκά πλαίσια ικανοτήτων για την ανάπτυξη ψηφιακών, επιχειρηματικών και εγκάρσιων ικανοτήτων μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα.
- **Παροχή ενδοϋπηρεσιακής κατάρτισης σχετικά με τη διαφορετικότητα και τη συμπερίληψη**, όπως οι περίοδοι πρακτικής άσκησης και κατάρτισης για τους εκπαιδευτικούς και τους εκπαιδευόμενους εκπαιδευτικούς, με έμφαση σε θέματα σημαντικά για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση (π.χ. θρησκεία, κουλτούρες, ταυτότητα) προκειμένου να τους δοθούν οι δεξιότητες, οι γνώσεις και η δυνατότητα κατανόησης για να δημιουργήσουν ασφαλείς χώρους για τους μαθητές τους.
- **Ενεργή διάδοση έργων που υποστηρίζουν τη συμπεριληπτική εκπαίδευση μέσω διαθεματικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων**, σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς και online διαύλων επικοινωνίας όπως η ευρωπαϊκή πλατφόρμα σχολικής εκπαίδευσης που παρουσιάστηκε πρόσφατα, για να διευκολύνει τη χρήση των αποτελεσμάτων έργων και την ανταλλαγή εμπνευσμένων πρακτικών.
- Υποστήριξη των εκπαιδευτικών για να ενσωματώσουν με αποτελεσματικό τρόπο τη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών στις διδακτικές και εκπαιδευτικές πρακτικές τους. **Ενίσχυση της χρήσης ψηφιακών εργαλείων στα σχολεία** με την αύξηση εκστρατειών που χρηματοδοτούνται από το κράτος για τον εφοδιασμό σχολείων με συσκευές και εξοπλισμό. **Παροχή στοχευμένων προγραμμάτων κατάρτισης στους εκπαιδευτικούς για την υλοποίηση αποτελεσματικών στρατηγικών στη σχολική αίθουσα για τον ψηφιακό γραμματισμό** και ανάπτυξη των δεξιοτήτων των μαθητών στη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών.

Παράρτημα 1: Πλαίσιο Συμπεριληπτικών Ικανοτήτων

Εισαγωγή

Το Πλαίσιο Συμπεριληπτικών Ικανοτήτων ανταποκρίνεται στην αυξανόμενη ανάγκη για βελτίωση των εκπαιδευτικών συστημάτων και για τον προσανατολισμό τους στην ενσωμάτωση όλων των παιδιών με διαφορετικό κοινωνικοοικονομικό, εθνικό, πολιτιστικό, θρησκευτικό και γλωσσικό υπόβαθρο. Η συμπερίληψη συνιστά ένα κρίσιμο πρώτο βήμα για τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς ώστε να αποκτήσουν τη νοοτροπία και τις ικανότητες που θα χρειαστούν για να ολοκληρώσουν με επιτυχία την ενσωμάτωση σε ολοένα ευρύτερες κοινωνικές ομάδες ενώ παράλληλα τιμούν τη μοναδική συμβολή ατόμων από κάθε υπόβαθρο και δίνουν τη δυνατότητα σε διαφορετικές ομάδες να αναπτυχθούν πλάι πλάι, προς όφελος όλων.

Σε αυτές τις συνθήκες, η συμπεριληπτική εκπαίδευση παρέχει την ευκαιρία σε όλους τους μαθητές να αναπτύξουν τις ικανότητες, τις αξίες και τις δεξιότητες που χρειάζονται για να ζήσουν και να εργαστούν μαζί με τους άλλους σε μια πολύμορφη κοινωνία. Μεγαλώνοντας και μαθαίνοντας μαζί, οι μαθητές με ποικίλες ικανότητες και ενδιαφέροντα και διαφορετικό υπόβαθρο βιώνουν τη διαφορετικότητα ως κανόνα της κοινότητας. Ταυτόχρονα, οι συμπεριληπτικές ικανότητες αποτελούν ένα απαραίτητο εργαλείο για κάθε εκπαιδευτή που εργάζεται σε ένα περιβάλλον το οποίο εμπλουτίζει η διαφορετικότητα. Μπορούν να καλλιεργήσουν τη συμπεριληπτική νοοτροπία βοηθώντας τους εκπαιδευτές να αναπτύξουν τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις αντιλήψεις για να σκέφτονται, να αποδέχονται και να ενεργούν με ενσυναίσθηση και υπευθυνότητα και να νοιάζονται για τους ανθρώπους με διαφορετικό υπόβαθρο. Επιπλέον, αυτές οι ικανότητες προάγουν τη δημιουργία κοινού εδάφους ανάμεσα στους εκπαιδευτές και τους μαθητές για τη συμπερίληψη και για ένα ασφαλές περιβάλλον για κάθε παιδί, ώστε να επιτευχθεί η προσωπική ανάπτυξη και εξέλιξή του, καθώς και η ενσωμάτωση και η συμβολή κάθε ατόμου στην κοινωνία χωρίς να αντιμετωπίζει δυσκολίες ή διακρίσεις.

Το Πλαίσιο Συμπεριληπτικών Ικανοτήτων είναι αναπόσπαστο μέρος των συστάσεων πολιτικής του έργου, οι οποίες απευθύνονται κατά κύριο λόγο στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής (περιφερειακές αυτοδιοικήσεις και τοπικές αρμόδιες για την εκπαίδευση αρχές). Το Πλαίσιο απευθύνεται επίσης σε ενδιαφερόμενα μέρη που ενδιαφέρονται για την υλοποίηση του έργου και τη συμπεριληπτική εκπαίδευση, για την έρευνα και τον εντοπισμό των κενών στο ευρωπαϊκό και το εκάστοτε εθνικό πλαίσιο σε σχέση με τη συμπεριληπτική εκπαίδευση.

Η διαδικασία ανάπτυξης

Η διαδικασία ανάπτυξης περιλάμβανε την έρευνα, την ανάλυση και τη χαρτογράφηση των διαφόρων εθνικών προτύπων, κατευθυντήριων γραμμών και επίσημων εγγράφων, με τη συμμετοχή όλων των εταίρων του έργου, οι οποίοι κλήθηκαν να εντοπίσουν τα κενά και τις ειδικές ικανότητες που είναι χρήσιμες για τη μεθοδολογία του SIDiT και το όραμά του για τη σχολική ένταξη. Σε πολλές χώρες, τα πλαίσια ικανοτήτων των εκπαιδευτικών ασχολούνται με συγκεκριμένες ικανότητες ειδικά για τις «δεξιότητες ένταξης μεταναστών» που επικεντρώνονται κατά κύριο λόγο στη διδασκαλία της γλώσσας, τον εκφοβισμό και τις διακρίσεις. Γενικά, η προσέγγιση βασίζεται περισσότερο στους τομείς και δεν είναι ολιστική.

Η καινοτομία της μεθοδολογίας του SIDiT οδηγεί σε συστημική θεώρηση της ένταξης, αγκαλιάζοντας την ένταξη όχι μόνο ως προς το περιεχόμενο αλλά επίσης στις μεθόδους διδασκαλίας. Αξιοποιώντας τη χαρτογράφηση που ήδη πραγματοποιήθηκε από το δίκτυο Eurydice «Ενσωμάτωση μαθητών από περιβάλλον μεταναστών στα σχολεία της Ευρώπης: Εθνικές πολιτικές και μέτρα»¹² (EACEA, 2019), η σύμπραξη επιδίωξε να προσδιορίσει ένα πλαίσιο συμπεριληπτικών ικανοτήτων διαμορφωμένο με βάση άλλα ευρωπαϊκά πλαίσια ικανοτήτων όπως τα EntreComp, DigComp, LifeComp και GreenComp, το οποίο αποτυπώνει αυτή την καινοτομία και ολιστική προσέγγιση και όραμα.

Επομένως, αυτό το κοινό Πλαίσιο Συμπεριληπτικών Ικανοτήτων έχει σχεδιαστεί έτσι ώστε να στηρίζει τα προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης για τη διά βίου μάθηση και εξυπηρετεί ένα ευρύ φάσμα σκοπών, μεταξύ άλλων τον σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τους εκπαιδευτικούς, την (αυτο)αξιολόγηση/αναστοχασμό, την ανάπτυξη πολιτικών, την εκτίμηση, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση. Αποτελεί καρπό μιας άρτιας έρευνας των πολιτικών στις χώρες εταίρους στα πεδία της κοινωνικής ένταξης στην εκπαίδευση. Το πλαίσιο παρέχει ένα γενικό υπόδειγμα αναφοράς που όλοι μπορούν να χρησιμοποιήσουν για να σχεδιάσουν ευκαιρίες μάθησης με στόχο την ανάπτυξη συμπεριληπτικών ικανοτήτων και την αξιολόγηση της προόδου στην υποστήριξη προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης για τη διαφορετικότητα και τη συμπερίληψη στην εκπαίδευση. Διαμορφωμένο με βάση τα υπάρχοντα πρότυπα του Βελγίου, της Ελλάδας, της Ιταλίας, της Κροατίας και της Ιρλανδίας, το πλαίσιο περιλαμβάνει εννέα συμπεριληπτικές ικανότητες όπως αναφέρεται και εξηγείται συνοπτικά παρακάτω.

¹² Ευρωπαϊκός Εκτελεστικός Οργανισμός Εκπαίδευσης και Πολιτισμού, Eurydice, Integrating students from migrant backgrounds into schools in Europe : national policies and measures [Ενσωμάτωση μαθητών από περιβάλλον μεταναστών στα σχολεία της Ευρώπης: εθνικές πολιτικές και μέτρα], Υπηρεσία Εκδόσεων, 2019, <https://data.europa.eu/doi/10.2797/819077>

Inclusive competences framework

 Co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union

Οι ικανότητες:

Ενσυναίσθηση

Η ενσυναίσθηση είναι η επίγνωση της συναισθηματικής κατάστασης του άλλου, η συμμετοχή σε αυτά τα αισθήματα και το μοίρασμά τους. Έχει καίρια σημασία να εφαρμοστεί συμπεριληπτική εκπαίδευση που δίνει ενεργή ώθηση στη συμμετοχή μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και είναι σημαντική για την πρόληψη ιδιαίτερα σοβαρών κοινωνικών φαινομένων όπως ο εκφοβισμός, ο κυβερνοεκφοβισμός και τα προβλήματα των νέων.

Συνεργασία

Η συνεργασία αφορά την ικανότητα από κοινού εργασίας για την επίτευξη κοινού στόχου ή σκοπού. Συνδέεται με την ενσυναίσθηση και έχει ουσιαστική σημασία στο εκπαιδευτικό περιβάλλον για να διδάσκει την αμοιβαιότητα και την αλληλεγγύη.

Ηγεσία

Η ηγεσία ως ικανότητα αντιστοιχεί στη δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών, στην παροχή κινήτρων και στην ενδυνάμωση των άλλων ενεργώντας ως πρότυπο θετικότητας, αυτοπεποίθησης και αναγνώρισης. Η ηγεσία συνδέεται έντονα με την ακεραιότητα και την ενσυναίσθηση. Ο ηγέτης είναι αυτός που μπορεί να κατανοήσει και να εκτιμήσει τον καθένα χωριστά και το διαφορετικό υπόβαθρό του βοηθώντας τους να ανθίσουν σε μια κοινότητα ευημερίας, συμμετοχής και δέσμευσης όλων.

Υποστηρικτικότητα

Η υποστηρικτικότητα ως ικανότητα είναι η δυνατότητα παροχής βοήθειας, υποστήριξης και ενθάρρυνσης σε όσους μας περιστοιχίζουν, ιδίως σε περιόδους ανάγκης. Όλοι χρειάζονται ενθάρρυνση και την εκτίμηση στο πρόσωπο τους προκειμένου να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη στους άλλους. Στα συμπεριληπτικά περιβάλλοντα όπου η διαφορετικότητα φαίνεται να είναι εμπόδιο, η

υποστήριξη και η ενθάρρυνση αποκτούν σημασία για την καλλιέργεια αυτοπεποίθησης και εμπιστοσύνης στον κόσμο γύρω μας.

Δημιουργικότητα

Δημιουργικότητα είναι η ικανότητα δημιουργίας καινοτομιών, νέων κόσμων και φανταστικών τόπων, και πιθανών εναλλακτικών λύσεων πέρα από τα συμβατικά μοτίβα.

Η δημιουργικότητα είναι απαραίτητη στη διαδικασία συμπερίληψης εφόσον τροφοδοτείται από την ίδια τη διαφορετικότητα. Πράγματι, η ίδια η διαφορετικότητα είναι πηγή έμπνευσης και καινοτομίας για τους μαθητές και τους δασκάλους.

Ακεραιότητα

Ακεραιότητα σημαίνει τον ενστερνισμό ισχυρών ηθικών και δεοντολογικών αξιών και η τήρησή τους χωρίς κανένα συμβιβασμό. Αποτελεί την πρακτική του να κάνουμε πάντοτε ό,τι είναι ηθικά ορθό, με βάση της αρχές της εντιμότητας και της ειλικρίνειας. Συνδέεται με τη δικαιοσύνη και την αμεροληψία και έχει θεμελιώδη σημασία στο εκπαιδευτικό περιβάλλον καθώς βοηθά να αναπτυχθεί εμπιστοσύνη μεταξύ των ανθρώπων.

Επικοινωνία

Η επικοινωνία ως ικανότητα αφορά τη δυνατότητα αποτελεσματικής αλληλεπίδρασης μέσα από πολλές γλώσσες και προσαρμογής σε ποικίλα πλαίσια. Η λεκτική ή μη λεκτική επικοινωνία έχει ουσιώδη σημασία για τη δημιουργία κοινής γλώσσας και σεναρίου για την αλληλοκατανόηση, για την ένταξη σε μια ομάδα χωρίς ποτέ κανείς να αισθάνεται αποκλεισμένος.

Ευελιξία

Η ευελιξία είναι η ικανότητα και η νοοτροπία της ανταπόκρισης στις διαφορετικές ανάγκες που εκδηλώνουν οι διάφοροι μαθητές και προϋποθέτει ευρύτητα πνεύματος χωρίς προκαταλήψεις. Η ευελιξία είναι η εκπαιδευτική

εξατομίκευση ως απάντηση στις διαφορετικές εκπαιδευτικές ανάγκες μεμονωμένων μαθητών (προσωπικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και επαγγελματικές ταυτότητες) και στα διαφορετικά προσωπικά χαρακτηριστικά τους. Μια «διαφορετική» ευελιξία για κάθε μαθητή, μια «ευέλικτη» ευελιξία που προσαρμόζεται συνεχώς στις εξελίξεις της μαθησιακής και εκπαιδευτικής διαδικασίας των μεμονωμένων μαθητών.

Εκτίμηση της πολυμορφίας

Η εκτίμηση της πολυμορφίας είναι η ικανότητα να αποδεχόμαστε τους ανθρώπους δείχνοντας σεβασμό και εκτίμηση σε ό,τι τους κάνει διαφορετικούς. Σημαίνει καλλιέργεια της δημιουργικότητας, της καινοτομίας και της κριτικής σκέψης, θεωρώντας τις διαφορές ως ευκαιρίες και πόρους. Η εκτίμηση της πολυμορφίας διασφαλίζει την αίσθηση ότι ανήκουμε κάπου και τη δυνατότητα σύνδεσης, συντελώντας στην προετοιμασία των μαθητών για να ευημερήσουν ως πολίτες σε έναν πολύμορφο κόσμο. Η εκπαίδευση των μαθητών «στην και για τη διαφορετικότητα» είναι ένα μέσο να μάθουν να ζουν μαζί σε πλουραλιστικές, δημοκρατικές και αντιρατσιστικές κοινωνίες και να αναπτύσσουν αξίες και σχέσεις που προάγουν τη συνεργασία, την κατανόηση, την αλληλεγγύη και τη δικαιοσύνη.

Παράρτημα 2: Δευτερογενής (βιβλιογραφική) έρευνα

Χώρα	Εθνική πολιτική και Οδηγίες
Βέλγιο	<p>Referentiekader voor onderwijskwaliteit (2016), Vlaamse Overheid, http://mijnschoolisok.be/wp-content/uploads/referentiekader.pdf</p> <p>GOK-wijs: kwaliteitsverwachtingen en kwaliteitsbeelden (versie 8/6/21), GO! (2021) https://g-o.be/pers/go-lanceert-kwaliteitstool-voor-gelijke-onderwijskansen/</p>
Ελλάδα	<p>Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Νέα Προγράμματα Σπουδών, Βασικοί οριζόντιοι προσανατολισμοί των νέων Προγραμμάτων Σπουδών, σε όλα τα μαθήματα και τις τάξεις (2022) http://iep.edu.gr/el/nea-programmata-spoudon-arxiki-selida & http://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli</p> <p>Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Εργαστήρια δεξιοτήτων, (νέο μάθημα σε όλες τις τάξεις του δημοτικού και του γυμνασίου (2021). http://iep.edu.gr/el/psifiako-apothesis/skill-labs</p> <p>Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Προσφυγικό και Εκπαίδευση (Δράσεις για τη συμπερίληψη παιδιών προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα). https://www.minedu.gov.gr/tothema-prosfigiko-m</p> <p>Παγκόσμια Έκθεση Παρακολούθησης της Εκπαίδευσης (2020) https://www.mvfvfoundation.gr/wp-content/uploads/2020/12/GEMR_2020-Summary_GR.pdf</p> <p>Νόμος 4547/2018 για την αναδιοργάνωση των δομών υποστήριξης της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης - Άρθρο 2 (2018) https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/372828/nomos-4547-2018</p> <p>Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων και Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Συμμετοχή στο Πρόγραμμα Inclusive Schools, Έκθεση Πολιτικής για τη Συμπεριληπτική Σχολική Εκπαίδευση (2021) https://inclusiveschools.net/gr/wp-content/uploads/sites/3/2021/01/Policy-Paper-GR.pdf</p>
Ιταλία	<p>DLGS n. 286 del 1998/ (updated 2023): Testo unico delle disposizioni concernenti la disciplina dell'immigrazione e norme sulla condizione dello straniero. https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:1998-07-25:286</p> <p>C.M. n. 24 del (2006), Linee guida per l'accoglienza e l'integrazione degli alunni stranieri https://archivio.pubblica.istruzione.it/normativa/2006/cm24_06.shtml</p> <p>C.M. n. 2 dell'8 gennaio (2010), Indicazioni e raccomandazioni per l'integrazione di alunni con cittadinanza non italiana http://www.integrazionescolastica.it/article/916#:~:text=2%20del%2008%2F01%2F2010,alunni%20con%20cittadinanza%20non%20italiana</p> <p>C.M. n. 4233 del 19/2/2014, nota prot n° 7443 del 18/12/14: linee di indirizzo per favorire il diritto allo studio degli alunni adottati https://www.istruzione.it/archivio/web/istruzione/prot7443_14.html</p>

	<p>Orientamenti Interculturali. Idee e proposte per l'integrazione di alunne e alunni provenienti da contesti migratori (2022) https://www.miur.gov.it/-/scuola-presentati-gli-orientamenti-interculturali-idee-e-proposte-per-l-integrazione-di-alunne-e-alunni-provenienti-da-contesti-migratori-bianchi-docu</p>
Kroatia	<p>Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008), Republic of Croatia https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_87_2789.html</p> <p>Smjernice za rad s učenicima s teškoćama (2021), Ministry of Science and Education https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Smjernice%20za%20rad%20s%20ucenicima%20s%20teskocama.pdf</p> <p>Smjernice za primjenu okvira nacionalnoga standarda kvalifikacija za ravnatelje, Ministry of Science and Education https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Napredovanje/Smjernice%20za%20primjenu%20Okvira%20nacionalnoga%20standarda%20kvalifikacija%20za%20ravnatelje.pdf</p> <p>Smjernice, upute, preporuke i prijedlozi aktivnosti učiteljima, nastavnicima i stručnim suradnicima u osnovnim i srednjim školama za inkluziju ranjive skupine učenika izbjeglica (2022), Ministry of Science and Education with the Education and Teacher Training Agency https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Izbjeglice/Smjernice-upute-preporuke-prijedlozi-aktivnosti-osnovnim-srednjim-skolama-za-inkluziju-ranjive-skupine-ucenika-izbjeglica.pdf</p>
Ireland	<p>Code of Professional Conduct for Teachers (2016) https://www.teachingcouncil.ie/en/publications/fitness-to-teach/code-of-professional-conduct-for-teachers1.pdf</p> <p>Céim: Standards for Initial Teacher Education (2020) https://www.teachingcouncil.ie/en/news-events/latest-news/ceim-standards-for-initial-teacher-education.pdf</p> <p>Primary School Intercultural Guidelines, NCCA, (2005) https://ncca.ie/en/resources/intercultural_ed_pri/</p> <p>English as an Additional Language guidelines (2006): https://ncca.ie/en/primary/primary-developments/english-as-an-additional-language-in-primary-schools/</p> <p>Joint Managerial Body (JMB) guidelines on the inclusion of students of different beliefs in Catholic schools (2019) https://www.jmb.ie/LinkClick.aspx?fileticket=bvfg2Cvau3s%3D&portalid=0&resourceView=1</p>

Βιβλιογραφία

British Council. Content and Language Integrated Learning. <https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/educational-policies-practices/articles/content-and-language>

CAST. The UDL Guidelines. <https://udlguidelines.cast.org/>

Colum, Miriam, et al. *Handbook for Teachers*. Supporting Inclusion and Diversity in Teaching. <https://www.siditproject.eu/deliverables>

Council of Europe. About youth policy. <https://www.coe.int/en/web/youth/about-youth-policy>

Council Recommendation of 22 May 2018 (2018) on promoting common values, inclusive education, and the European dimension of teaching ST/9010/2018/INIT (2018/C 195/01), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0607%2801%29>

European Commission (2022). The European Pillar of Social Rights: Action Plan. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1568&langId=en>

European Commission. DigComp Framework. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcomp/digcomp-framework_en

European Commission. European Education Area. <https://education.ec.europa.eu/>

European Commission. GreenComp: the European sustainability competence framework. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/greencomp-european-sustainability-competence-framework_en

European Commission. LifeComp: The European framework for the personal, social and learning to learn key competence. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/lifecomp_en

European Commission. The European Entrepreneurship Competence Framework (EntreComp). <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1317&langId=en>

European Education and Culture Executive Agency, Eurydice (2019). *Integrating students from migrant backgrounds into schools in Europe: national policies and measures*, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2797/819077>

UNESCO (2017). *A guide for ensuring inclusion and equity in education*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, σελ.7. <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002482/248254e.pdf>